

P. SEBŐK ANNA

Ady hatása Mihai Beniuc ifjúkori költészetére

A szimbolista irányzat a román irodalomban még az 1930-as évek végére sem válik esztétikai eszménnyé (sőt később sem), hiszen maga Macedonski is, aki pedig a román lírai szimbolizmus legerőteljesebb alakja, haláláig tartó harcot vív a poporanistákkal. Az óromániai (Regat) költőkre (Macedonski, Pillat, Bacovia, Minulescu és mások) a francia szimbolizmus hat. Mihai Beniucra, a fiatal erdélyi költőre — aki magyarul tud — főként Ady Endre költészete. Eredetiben olvassa az *Új verseket*, és kötetiben, az 1938-ban megjelenő *Cîntece de pierzanie*-ben, a *Romlás énekeiben* (inkább csak a címből érezhető. Baudelaire-hatás mellett, mely Argehezit is meglegyintette a *Penészvirágokban*), majd az *Új dalokban* (Cîntece Noui, 1941), a *Versekben* (Poezii, 1943), az *Elveszett városban* (Oraşul pierdut, 1943) és az *Egy ember a hajnalt várja* (Un om aşteaptă răsăritul, 1946), a magyar költő döntő ihletését érezhetjük. Költészete is világosan bizonyítja, hogy a második világháború előtt közvetlenül a szimbolizmusnak újra *funkciót* adhat a történelem: a gazdasági és politikai válság, a világegés előérzete, a fasizmus végzetes előretörése. A bizonytalanságban a költő számára a szimbólum bizonyosságot jelent, viszonylag a legpontosabban ragadja meg a történelmi ember bizonytalan közérzetét. Beniucot — saját bevallása szerint is — elsősorban Ady forradalmi — és tegyük hozzá — történelmi szimbolikája termékenyíti meg. (Mihai Beniuc 1975. október 11-én postázott és a tanulmányíróhoz címzett levelében erről a következőket írja: „Amit azonban tőle — azt hiszem — tanultam, az nem is annyira forradalmi szimbolizmusa, mint inkább a számomra — különösen a második világháború előestéjén — annyira fontos forradalmi szimbolikája”). Szimbólumrendszere szinte egészében azonos Adyéval: Élet-Halál, messianizmus (profétálás), ősök idézése, nemzettudat ébresztése, halhatatlanság stb. És ez az azonosság nem véletlen. Nem csupán arról van szó, hogy Beniuc éppúgy szükségesnek érzi a nemzettudat (olykor forradalmi felhangú) fölírását, akárcsak Ady a század elején, hanem Beniucnál arról is, hogy itt a fiatalabb nemzettudatnak mitológiai fogódzóra méginkább szüksége van. Innen a mítoszkeresése. Megtalálása által mintegy „belépőt” vált a régiségbe, ősiségbe. (Ezt a kérdéskört árnyaltan elemezte Páskándi Géza *A vándor-líra* című esszé-sorozatban). Az ősök felmutatása is idetartozik. Ez egyébként Ady szimbolizmusának *sajátos és gazdag kelet-európai vonása* is. Ha például a francia szimbolizmust vesszük, aligha találkoznunk akkora történelmi *alluzivitással*, a plebejusi felhangokról nem is szólva. A francia szimbolizmus a magyarhoz — s általában a kelet-európaihoz képest — fáradt. A francia enerváltan ír a halálról, Adyban a megadás is dialektikusabb, drámaibb.

Namármost: Beniuc szimbolizmusa, noha Adytól indul, ha lehet ezt mondani, földközelibb, földszagúbb, parasztibb. És konkrétabb. Ady szimbólumai egy transzcendentálisabb élmény felé is tapogatóznak. Beniuc, ha babonás hangulatokat is ír le, valamiként a falu való világához hajlik. Ez egyben *eredetisége* is. Hiszen túl azon, hogy az Ady-hatás valóban erős, nagyon egyéni lírai világ bontakozik ki

Beniuc költészetének első szakaszában. Mert ez, *csupán első korszaka* költészetének. Azt se feledjük, hogy e motívumok közül nem egy (Élet-Halál, messiásság) nem specifikusan magyar, román vagy szláv stb., hanem vándormotívum, „vándorköz-érzet”, úgymond: európai, sőt: biblikus. Amikor tehát alább (csak a tényekre szorít-kozva) a legjellemzőbb példákat összevetjük Ady és Beniuc költészetében, egy pillanatra sem szabad megfélekednünk, hogy Ady csupán *impulzust* adott egy ifjú, később kiterelődő gazdag, kiváló lírához, a Beniucéhoz, mely aztán véglegesen öntörvényűvé és sajátossá kerekedett.

Ami Adynak a „magyar ugar”, az Beniucnál a „román mező” szimbólumban jelentkezik. Mondanunk is fölösleges, hogy mindkettő az országot, a hazát jelenti a költők számára. Mindkét versben a „virágot”, más szóval a szépséget, a tisztaságot, az eszményt keresi-siratja a költő. Azt az eszményt, azt a szépséget, amit a „dudva”, a „gaz” belep.

Ady:

*Elvadult tájon gázolok:
Ős buja földön dudva, muhar.
Ezt a vad mezőt ismerem,
Ez a magyar Ugar.*

— — — — —
... *Hej, égig-nyúló giz-gazok,
Hát nincsen itt virág?*

(A magyar Ugaron)

Beniuc:

... *Román mező,
Gaz nő itt, életölő,
Körül zord pusztaság,
S eltűnt a csodás virág.*

*Vagy nem nyílt tán sohasem, csak én
Álmodtam, megcsal az ős televény?*

(Román mező — fordította: Lator László)

Beniucnak épp oly fontos a hazai táj, ennek *couleure local*-ja, mint a magyar klasszikus számára az Alföld, a Szilágyság, a Duna. Ami Adynál „A grófi szérún”, a „Gőzösről az Alföld”, az „Ázott szénarendek fölött” Magyarországa, mindaz Beniucnál még konkrétabb falusi színekkel, ám ugyanúgy a szimbólum iránt magasodva jelentkezik.

A táj és a létezés, a történelmi idő, a történelmi jelen, a táj és a lét-idő hangulat, nem minden Beniuc-versben ilyen komor, szociális. Vannak oldottabbak, lágyabb tónusúak és hangvételűek, melyekben a misztérium vagy a népmesei varázs világa dereng.

Beniuc őskerése, ősfelmutatása ebben az ifjúkori lírában épp oly fontos szerepet tölt be, mint Ady századeleji költészetében. A költő Ady szellemi-világnézeti, forradalmi indulatú ősenek vagy rokonának tartja a Dózsa Györgyöket, a Táncsics Mihályokat, Esze Tamásokat. Beniuc is megleti a maga szellemi őseit-rokonait, betyárokból, balladahősökből, történelmi alakokból.

... *Hej, te nagyúr, te nemes!
Befoglak én hamarost
Ekém elé, tudd meg, pecér,
Mint készül a fehér kenyér!”*

— — — — —

És jött a bércen
Vágtában a ménen
A Vörössüveges!

Eljő az ítélet napja!
Ítélt még népem viharzó haragja!

(A Vörössüveges — fordította: Székely János)

Petőfi „föltámadó tengerének”, vagyis a nép fenyegetése él tovább Ady Dózsa Györgyében. A magyar költészet ilyen kiáltó kérdései, mint: „Nem hallottátok Dózsa György hírét?” vagy „Mi lesz, hogyha Dózsa György kósza népe / Rettenetes, nagy dühvel özönöl. / Ha jön a nép, hé, nagyurak, mi lesz?” Beniuc Vörössüvegesében éppúgy a népi fenyegetés jelképe lesz. A forradalmi *memento* ugyanaz, csupán a név más: a költeményeiben oly gyakran szereplő parasztvezér, Horea alakja kerül a vers tengelyébe. Ebbe még mintha Petőfi is — közvetve — belejátszana: „Dicsőséges nagyurak, hát hogy vagytok / Viszket-e még egy kicsit a nyakatok?”

„Volt hajdanán itt egy Horea...
Ugye, hogy lúdbőrös a hátatok?”

(Volt hajdanán egy Horea)

Ady „Góg és Magóg fia”, „Ond vezér unokája”, ám ott van ősei között a magateremtette mítoszi „ős Kaján” is. Ady őskeresése, ősfelmutatása eljut a mitikus ködvilágig, szinte azt mondhatnánk, az ős-Ködig (*Déliabáb-ösöm Köd-városban*). Amiként a régi krónikások, eposzírók is keresték a királyok, népek számára az „előkelő őst”, rokont, nemegyszer kimutatva a csodás, az isteni származást, ugyanúgy — s ez természetes — a költők is a régmúltban mutatják fel szellemi őseiket. Annál is inkább a lírára maradt ez a fajta ősfelmutatás, hiszen az eposz e századra kihalt műfaj, a történelemtudomány pedig megtisztult a mítoszi járulékoktól, ami a krónikákban még elevenen élt. Az ilyen típusú ősfelmutató versekben — nem túlzás — ha bizonyos eposzosztalgiákat is érzünk: az eposz helyét az ilyen típusú lírai versek vették át. Az őskeresés tehát maradt a líra tartománya. Az eposzbeli kollektív tudat a XIX—XX. században a lírai versekben az ének nemzettudatára törekszik: ehhez a polgári individualizmus is nagyban hozzájárul. (Lásd: *A vándorlíra*.)

Beniuc is szívesen idézi meg Gelu vezért („Umbra lui Gelu”, „Gelu si Tuhutum”), vagy ükapját, ki betyár volt („Străbunul”). Mint mondtuk: a kerékbe tört Horea is így kerül a költő szellemi ősei közé. Vagy a tiszta szerelem utáni áhítózás szimbólumául a népmesei hőst, „Făt frumos”-t választja. Mindenütt az ősök népesítik be ezt a lírát:

Volt egy üköm is, rebellis, szilaj,
Betyár-vér, konok-nyak, engedetlen faj.

Borizú hangján dalolt egy éneket;
Az erdő zúgott, rengett a rengeteg,
Lombsűrűbe markolt a szél viharja.
Tölts még bort, kocsmárosné, te barna!

(Üköm — fordította: Páskándi Géza)

Az őssel való iddogálás, az ősi mulatozás, a tivornya képe Beniucnak is nem egy versében felmerül, akárcsak Ady *ős Kaján*jában vagy itt:

*Egy nagy tivornyán borral, vérrel
Idéztem a halottakat
S találkoztam vad Ond vezérrel.*

(Ond vezér unokája)

Ami azonban Adyban mindig feszült és drámai marad, s ezt a komor fenyegetést nem oldja fel semmi lágyabb tónus, az olykor Beniucnál líraibb árnyalatot vagy épp epikusságot kap. Például a már idézett Volt hajdanán egy Horea című vers, amely — láttuk — milyen fenyegető, drámai két sorral kezdődik, hogy azután a végén a menekülő nagyurakról — egyébként szép — epikus költői leírást kapjunk. Ady, a „Dózsa György unokájában” a drámai feszültséget éppen azzal tartja meg, hogy noha a legfenyegetőbb kérdéseket teszi fel, a választ mégis ránk bízta.

Beniuc lírai pályafutásának erős impulzust adnak az 1944. augusztus 23. után következő romániai események. Miután a Szovjetunió segítségével Románia felszabadul, a költő eszmei, világnézeti hovatartozása is egyre inkább hangot kap lírájában. A hajdani fenyegető vagy fojtottan rebellis hang apránként háttérbe szorul, hogy az új történelmi helyzet fenntartás nélküli igenlése uralkodjék el költészetében. Az Erdélyből jött költő immáron minden románhoz akar szólni, és az „új idők dobosának” hirdeti magát. Ahogyan Ady „új időknek új dalaival” robban be a magyar költészetbe, ahogyan meghirdeti, hogy „új vizeken jár”, ahogy az „Értől az Óceánig” akarja hallatni szavát, ugyanúgy Beniuc az új történelmi körülmények között az új időknek akarja énekelni a Dímbovița partján is, és közben lírájának jogfolytonosságát is emlegeti. A költő fontosnak tartja, hogy tudják: ő lényegében most is ugyanazokat az ígéket hirdeti, mint valaha; tehát eszmei pártállásban semmiféle törés nem állt be. Ezzel mintegy el is különíti magát azoktól a költőktől, akiknek lírai pályáján hőkentő pálfordulásról beszélhetnénk.

*Melyikünkől mit csinál a holnap?
Senkinek sem lehet tudnia —
csak én nem tagadom meg a voltat:
maradok új idők dobosa.
Régi dalaim a szenvedésről
jósolták e harcot valaha:
ó, a szép Erdély földjén de régtől
vagyok új időknek dobosa.
Eljöttem a Dímbovița-partra
vörös pipacsot ültetni a
sáros, álmos Dímbovița-partra
én, az új időknek dobosa.*

(Új idők dobosa — fordította: Tótfalusi István)

Már az elején megpendítettük, hogy noha Beniuc — szimbolikus — világa szinte tejtestvére az Adyénak, még hangvételésében, tehát gőgjében is, viszont különbségek, sajátosságok is adódnak. Ezt nagyon röviden úgy lehetne jellemezni, hogy Beniuc költészetében nemegyszer a táj, a falu hangulata sokkal elsődlegesebb, a leírás már-már realiztikus, sőt olykor epikai fordulatot vesz. Ha Ady úgyszólván mindenben szimbólumot érez és sejtet, s minden verse külön is egy-egy szimbólum-szövegdemény, Beniucnál sokszor (például *A tiló*, *Sarlózás* stb.) a szimbólumok némi képp természetes környezetben jelennek meg, olykor szinte realiztikus milióbe ágyazódnak (persze: nem mindig). Adynak minden szimbóluma előre és hátra utalás más versei szimbólumaira: kettős nyelv tehát az Ady költészete. Az első nyelv az, amit végső soron nagyjából valamennyien beszélünk és értünk, a második az abból kialakított szimbólumok nyelve, amelyet már sokkal inkább csak a sejtelemmel, az intuícióval tudunk megközelíteni, semmint logikai úton.

Beniuc szimbolista verskorszaka nem tekinthető ilyen szövegdéményes rendszer-

nek. Ha Ady költészete egy olyan mezőhöz hasonlítható, amelyen a zöld fű úgy-
szólván nem is látszik, mert befedik a szimbólumvirágok, a Beniuc lírája sokkal
inkább egy olyan mezőt idéz, amelyen a zöld fű között itt-ott kipiroslanak a szim-
bólumok. Az Ady költészetében a szimbólumok virágtengere alatt csak érezzük a
föld súlyát s a föld illatát, színét, míg a Beniuc verseiben látnunk is kell mindeze-
ket, hiszen nem takarják el a virágok.

Szimbólumviláguk között van egy másik fontos különbség: egy eszmei termé-
szetű. Ady számára a Duna, az Olt a kelet-európai népek közös múltjának és jövő-
jének a szimbóluma. Beniucnál ehhez hasonló gondolat, legalábbis hangsúlyosan,
nem jelentkezik. Egy másik különbségnek fogható fel, hogy Beniuc költészetében a
népköltészetnek másféle szerepe van. Szimbólumai tehát nemegyszer egészen nép-
költészeti-népmesei ihletettséguiek. Vagy pedig a közismert népköltészeti motívum
maga válik szimbólummá, a jelkép funkcióját tölti be. Nem azokról a verseiről van
tehát szó, amelyekben a népköltészeti rím- és ritmusvilág megtermékenyíti, hanem
azokról a népmesei hősookról, motívumokról, amelyek költészetébe kerülve a szim-
bólum rangjára emelkednek. Ileana Consinzeana (a magyar Tündér Ilonának meg-
felelő hősnő) képe éppúgy felmerül e költészetben, akárcsak Mesterul Manole.
(A magyar Kőműves Kelemen román megfelelője.) A költő a versben új Manole
Mesterként lép elénk, aki ezért a világért képes lenne önmagát is áldozni. Érdekes
megjegyezni, hogy a legkevesebb szimbolikus elemet — viszonylag — szerelmi köl-
tészetében találunk. Adyban „szerelem”, „csók”, „Halál”, „elmúlás” örökösen össze-
fonódó motívumok, jelképek, ezért idézzük — némiképp kuriózumként — az alábbi
Beniuc-verset:

*Fiatal, tiszta lány taposta
Hó-lábakkal a kádba hajdan —
S lehet, hogy el sem hiszitek ti,
De úgy maradt ő, csókolatlan.*

*S ha most száz gyöngy táncol kupánkban,
Szép, tiszta gyöngyök, kedvet ontók,
Tudjátok meg: fehérő láb mind,
És el nem csattant régi csókok!”*

(Egy pohár bor — fordította: Kiss Jenő)

A másik nagy szimbólumkör, amelyben éppúgy Adyval rokon: az elmúlás, élet,
halál, enyészet, semmi, örökkévalóság, s ami e jelképekkel szorosan összefügg: a
végzet, a sorsszerűség. Megjegyezzük, hogy noha Beniuc korántsem használ annyi
nagybetűs szimbólumot, mint Ady, az ő költészetében is akad jónéhány. A legjel-
lemzőbbek: Destin (Végzet), Moarte (Halál), Nimic (Semmi) Soartă (Sors) és mások.

Bizonyos sorisméltési tendenciák is (melyek Ady egész strófa- és ritmusvilágára
jellemzőek) fel-felbukkannak néha Beniuc verseiben, azonban sokkal inkább refré-
nesült változatban. Tehát: nem annyira versszakon belüli ismétlés (ami Adyban
annyira eredeti és új), hanem a strófák végén ismétlődő sorokról van szó, vagyis
refrénekről, amelyek azonban éppen, mert szimbolikus hangvételi versben jelent-
keznek, indulatilag telítettebbek, sejtelmesebbek, mintha csak egyszerű refrének
lennének. Ilyen versek például *A halál pohara*, melyet később idézünk, vagy a *Tiló*,
mely utóbbi egy gondolatritmusos megoldással is kiegészül.

*Egész nyáron, egész ősszel csahol
A tiló, a tiló.
Pozdorjává hull a nyári kender,
Pozdorjává hull az őszi lennel,
Amint marja dühösen és csahol
A tiló, a tiló.*

(A tiló — fordította: Székely János)

A tiló mint jelkép, azért hordozhatja a sorsszerűség, a végzetszerűség jelentéstartalmát, mert ha jól megfigyeljük, beleasszociálható az azonos — és gépies — mozgás ismétlődése, elkerülhetetlensége, továbbá a magasból zuhanó váratlanság. Ezenkívül minden olyan szerszám, fegyver, mely valamiként a tilóhoz hasonlít: a Damoklesz kardjától a gillotinig. A magasból zuhanás pedig alkalmas arra, hogy megidézzon egy titokszerűt, valami felettünk álló törvényszerűséget. Így borzonghat át a köznapi kendertilólást idéző falusi munkaképen épp a szimbolika által, a végzet.

Ahogy Adyban a mulatozás, a tivornya, a duhajkodás haláltáncszerűvé válik, világvége-hangulatot sugall éppen azért, hogy a kikerülhetetlen változás szükségességét bizonyítsa, ugyanúgy Beniucnál is a mulatozás jócskán elveszíti vígságát, humorát, keserű lesz, olykor komor és végzetes. Még ahol látszólag vidám mulatozásról van szó, ott is, mintha az a bizonyos Sors kopogtatna. Ha Petőfinél még csak a szomszéd kopogtat, hogy „csendesebben vigadjanak”, Adynál s ezt követően a Beniuc verseiben is — a mulatság mintha felsőbb, sorsszerű sugallatra fejeződne be. Keserű mulatság ez, noha vidámsága kihívó. Ne feledjük: Ady „haláltáncának” hangulatát a polgári forradalmak és az első világháború előérzete, a Beniucét a fasizmus és a második világháború táplálja. A szimbolizmus tehát más és más, de mégis analóg korban új funkciót találhat. (Lásd: A vándor-líra.)

Ady:

*Utolszor meghajlok előtted,
Földhöz vágom a poharam.*

(Az ős Kaján)

*A csúcson majd talán megállok,
Földhöz vágom a boros-korsót
S vidám jóéjszakát kívánok.*

(Elillant évek szőlőhegyén)

Beniuc:

Nyersfordításban: *Vágd földhöz a poharad / és csapd be az ajtót magad mögött!* (Biztatás poharazásra)

Ebben a tivornyázásban nem csupán az akkori társadalom ellentmondásainak feszültségét kurjongatja ki magából a költő, hanem gondolatai az élet és halál partjára merészkednek. Mi lenne a halálnál, a pusztulásnál nagyobb mulatságrontó? A mulatozás delíriumában a költő víziói benépesülnek. Sosem volt, sosem lesz alakok, babonás rémek, boszorkák hullanak köréje: valóságos Valpurgis éj. Ebben a huhogó rémvilágban a költő egyetlen fegyvere a könyörgés. Ady az ős Kajánt kéri, mert ezt a halálos mulatságot nem bírja tovább:

*Uram, bocsásd el bús szolgálodat,
Nincs semmi már, csak: a Bizony,
Az ős Bizony, a biztos romlás,
Ne igézz, ne bánts, ne itass.
Uram, én többet nem iszom.*

(Az ős Kaján)

Beniuc hasonlóképpen fohászkodik:

*Uram, üres pincém is,
penész és por.
Lopóm nincs, sem iccém, nincs
fanyarkás bor.*

(A halál pohara — Páskándi Géza fordítása)

Adyban a rohanás, a menekülés mind, mind a végzettel, a halállal kapcsolatos. Verseiben a lovaglás korántsem sétalovaglás: olykor éppen a „halál lovai” futnak, vagy „eltévedt lovas”, „üget vakon” babonás, régi nádasokban, vagy a paripa nem is paripa, hanem koporsóvá tűnik át a költő látomásaiban.

*A bal kezemben véres kantár,
Suhogó ostor van a jobban.
Gyi, gyi kergetem a koporsót.
A fickó-had zúg, kereng, röhög
S a szívem csak nagynéha dobban.*

(Az én koporsó-paripám)

Beniucnak a *Strigoii*-ban hasonló víziója támad:

Nyersfordításban: *A te ördögi bandádban, / faragj belő-
lem pánik-katonát, / és koporsómat lovagolván / zászlód
lobogtatom a látóhatárba* (a Rémek című versből).

Ady *A Halál automobilján* rohan, vagy fut a *Gond* elől, vagy szánon száguld a havas téli éjben. Adynál e rohanás egyben a sorsszerűség, elrendelés, az elmúlás; ez pedig az idő szinonimája is.

*Töff-töff, robogunk
Motólás ördögszekéren...*

(A Halál automobilján)

*Fekete ördög,
(Gyi, gyi csoda ló)
Nyomunkban van a
Fekete ördög.*

(Futás a *Gond* elől)

*... Régi emlék. Csörgős szánkóval
Valamikor én arra jártam
Holdas, nagy, téli éjszakában.*

*Egymás mellett dalolva ültünk
S miként az Idő, úgy röptünk.*

*... Húsz éve elmúlt s gondolatban
Ott röptül a szánom az éjben...*

(Krisztus-kereszt az erdőn)

A rohanás, száguldás Beniuc költészetének fent elemzett korszakában szintén fontos szimbólumhordozó. Ami Adynak az „új horizontokat” jelentő hajó, az Beniucnak röptülő szán. A diadalmas költői „Én” ez, amely most már ellenállhatatlanul futja be pályáját. Tulajdonképpen a megtalált egyéniség ujjongásai ezek.

Ady:

*Ne félj hajóm, rajtad a Holnap hőse,
Röhögjenek a részeg evezősre,
Röptülj hajóm,
Ne félj hajóm: rajtad a Holnap hőse.*

Szállani, szállani, szállani egyre
Új, új Vizekre, nagy szűzi Vizekre,
Röpülj hajóm,
Szállani, szállani, szállani egyre.

Új horizontok libegnek elébed,
Minden percben új, félelmes az Élet,
Röpülj hajóm,
Új horizontok libegnek elébed.

(Új vizeken járok)

Beniuc:

Csengettyű nincs a szánomon,
Úgy vágok a század haván, sarán át;
mikor megbiztattam két táltosom,
nem üdvözöltem sem Istent, se Sátánt.

Gyi, paripák,
ti szárnyasok!
Gyi, útra hát,
vágatassatok!

(Csengettyű nincs a szánomon,
fordította: Jékely Zoltán)

A szán szimbóluma Beniucnál még másutt is fölbukkan. A *Sanie* (Szán) című versben e jelképes végtelenség látványával fonódik össze. Egy másik költeményében még „adysabb” a kép:

Ó, ifjúságom,
vad szán-futással
a pusztuláson
és jégen által!

Két lovad vágat:
szerelem, élet;
vihart kuszálnak,
csillagra néznek.

Ó, ifjúságom,
Vad szán-futással
a pusztuláson
és jégen által!

(A bolond szán — fordította: Weöres Sándor)

Ady költészetében a *szekér* szimbóluma ugyanehhez a rohanáshoz társul: végtelen tereket és időt képes bejárni (*Illés szekeren, Dalok tüzes szekeren, Pannónia grófnő szekeren*). Néha Ady szekere is elfárad és *Rossz fiakker kerekcs gálya* lesz belőle, a költő kocsisa pedig mintha maga a Sors volna: baktat, „bandukol” vele valahova. (*A Rothschildék palotája*.) Beniuc rohanó lovai, szánjai, szekerei is megfáradnak, kordé lesz belőlük, s a táltos csodaparipából pedig girhes-göthös gebe.

A táj, a történelmi múlt, az ősök felmutatása volt tehát az első nagy szimbólumkör, amely Beniucot Adyhoz vonzza. Ez az a forradalmi és történelmi szimbólum, amely a román költőt megtermékenyíti. Itt alakul ki az a lírai messianisztikus indulat, az a prófétáló hang, amely aztán a más jellegű szimbolista versekben is

munkál. Ady Beniucot tulajdonképpen ahhoz segíti, hogy küldetéstudatát megszerze. A költőnek kivételességi tudatára azért van szükség, hogy „mandátum nélkül képviselhesse népének és »énjének« történelmi igazát.”

A második nagy szimbólumkör az élet-halál-sors-végzet csoport; a harmadik: a mozgó idő, mely a rohanásban konkretizálódik, válik képszerűvé.

A negyedik, amelyről alább szó lesz, a költő fejlett nemzettudata. Ez utóbbi is természetesen összefonódik az őskereséssel, a tájjal, a többiekkel, mégis: külön is szólnunk kell róla, mert e költeményekben kifejezettebben jelentkezik a fejlett nemzettudat. Ahogy Ady *A Magyar fa sorsán* komorodik el, és egész rendszerét építi ki a nemzetszimbólumoknak, akképpen Beniuc is megtalálja a módot, hogy a román sorsról szóljon.

*Saját hazánkban száműzött vagyok!
Eszeveszett tivornyázásba kezdtek
Idegen bálványok, nagy vérivók,
S a véreim köréjük gyülekeztek.*

*S én, nagy borissza, régi mestere
Szerelmes- és halál-verseknek — erre
Barlangba búttam, mint a remete,
Hogy vad, duhaj lármájuk rám ne lelne.*

*Olyan bolondul vert a fájdalomtól,
Hogy hangfogót kellett szívemre tennem,
Tompán visszhangzik attól fogva bennem,
És húsomat szaggatja, mint az oroszlán.*

*És majd az idő partjain megállva
Ha kik halljátok, hogy jajong dalom:
Tudjátok meg: a román fájdalom
Zokog a hegy mélyébe zárva.*

(A román fájdalom — fordította: Lator László)

Mikor Ady azt írja, hogy: „magyar, oláh, szláv bánat / Mindigre egy bánat marad,” ismét azt a közép- és kelet-európai sorsot érzi és tudatosítja, amelyről már szoltunk. Az ifjabb költő ifjabb nemzettudata, ha nem is láthatja ilyen tágabb történelmi perspektívában e nagy és bonyolult kérdéskört, egy azonban bizonyos: saját népének, nemzetének sorsától nagyon is elkomorul.

*Kacag, szórakozik a város,
Röhög, üvölt az utca, ládd-e,
Egy-egy lejt vetnek a bojárrok,
Ha arra húz el a parádé.
Táncol a román medve, hopp!*

*Az orrában karika, láncos,
S folyton-folyvást morog a fránya,
De csak morog és nem kiáltoz,
Láncos bot orrát ráncigálja,
Táncol a román medve, hopp!*

*Milyen nagy, így két lábra állva,
S mily jámbor ez a fene állat!
Bundáján átüt a bordája,
De nem pihenhet, meg nem állhat:
Táncol a román medve, hopp!*

Már kétezer év óta ropja,
Bocsként fogták a rengetegben;
Visszavágyik az ősvadonba,
De lám, megszökni tehetetlen:
Táncol a román medve, hopp!

(A román medve — fordította: Jékely Zoltán)

(Ennek, az 1937-ben írott versnek az erős központi szimbólumán túl külön érdekessége, hogy eszünkbe juttatja József Attila 1932-ban írott *Medvetáncát*. Az impulzus persze nem kimutatható: a Beniuc-versben exponált a nemzettudat és fojtott fenyegetést inkább sugallóak a sorok, mint a József Attila-költeményben: ez utóbbiban a felvillanó szociális kritika erős szürrealista játékosság közepette jelentkezik.)

Az Ady—Beniuc párhuzamot tovább vizsgálva, a nemzettudatot kifejező szimbólumban arra a következtetésre juthatunk, hogy míg Adyban a népet, nemzetét egyszerre imádó és átkozó, zsoltározó és megostorozó biblikus, prófétai hang egyidejűleg jelentkezik, addig Beniucnál ez a nemzetostorozás úgyszólván nincs is jelen, legfőnnebb egy-két enyhébb felhangban. „Nekünk Mohács kell” kiáltja Ady, más szóval: meg is érdemeljük sorsunkat. Beniuc legfőnnebb, iszapos Dímbovița-partról beszél, amely sokkal inkább rokonítható az Ady „petyhüdt kis Begáihoz”, az ország „zsibbadt”, „álmos”, „lusta” tájait felvillantó verseihez, amelyek kevésbé átkozódók, de fájdalmasabbak, megbocsátóbbak. Ezt a különbséget ismét csak a fiatalabb költő fiatalabb nemzettudatával magyarázhatjuk.

Beniuc számára még az egyetemes mitológiai jelkép is nemzeti jellegűvé válik, ahogy nemegyszer Adynál is.

Beniuc:

*Román pejló az én Pegazusom,
Tudója minden ösvénynek s csapásnak
A csúcs felé, amelyről álmodom,
S amilyen óriás sasok tanyáznak.*

(Az én utam — fordította: Kardos László)

Ha Beniuc szimbolista korszakát egészében vizsgáljuk, azt vehetjük észre, hogy ez az út első öt kötetén át tart. Elmondható, hogy ötödik, 1946-ban megjelent verseskötetében ez a korszak *lényegében* lezárul. Természetesen az irodalomtörténetben sincsenek olyan *határszámok*, amelyektől kezdve egy költő hangja, látásmódja egyik napról a másikra megváltozik. Az igazi költő nem úgy váltogatja stílusait, mint dámák a ruhát. Az igazi költő saját stílusbeli múltjából indul új, szintén egyéni hangvétel felé. Van, amit átvisz, átment; van, amit elhagy; van, amit továbbfejleszt és van, amit elsovadni hagy. Beniuc persze elszórta a későbbi években is ír egy-egy szimbolista korszakára visszautaló verset (például az *Ükömet*, 1954-ben). E versek azonban mind esetlegesebbek, noha a költő saját bevallása szerint is: „teljesen sosem mond le” e „módszerről”. (A már idézett levélből: „...*elsajátítottam egy módszert, amelyről soha nem mondtam le teljesen.*”)

Úgy véljük, nem tévedünk, ha Beniuc szimbolizmusától való jelentős eltávolodását nem csupán a költő érettebb egyéniségének tulajdonítjuk. E változásban, eme új útra térésben, úgy gondoljuk, fontos szerepe van két társadalmi, irodalomtörténeti tényezőnek. Az egyik: a szimbolizmus, amely diadalmasan indult a múlt század második felében Franciaországból, hogy Európában sok helyütt, sok költőt, művészt meghódítson, elérkezett Magyarországra, Oroszországba, máshová, s végül Romániába is. A szimbolizmus egész megkésetten már csak egy-két irodalomban, így a románban élhetne meg századunk 40-es éveit. Abban, hogy szimbolista „megkésétek”, nagy szerepe van az illető országok társadalmi-szellemi visszamaradottságának, ugyanakkor erős eredeti színeit is ennek köszönheti. A szimbolizmus tehát meg-

futotta életpályáját, elagott. Az irodalmi ízlés kapuin új irányzatok dörömbölnek. Ez lenne tehát az egyik ok.

A másik: századunk 50-es éveinek proletkultos-sematikus korszaka nem is kedvezhetett a szimbolista árnyalatoknak. Elmondhatjuk azonban, noha a szimbolizmus Közép- és Kelet-Európába később érkezett, új, eredeti, sajátos gondolatokkal, szimbólumokkal, színnel, formával és tartalommal gazdagította a szimbolizmus egyetemes történetét. Nagy, világirodalmi rangú költőzsenik születtek tájainkon, amilyen például Ady volt. Ezen az áramlaton belül bontakozott ki Alekszandr Blok nagy tehetsége is. Ám a névsor folytatható. Valahányszor elemeznünk kell egyik-másik „világjáró” áramlatot, mindig azokból a sajátos gazdagító elemekből, abból az *esztétikai többletből* kell kiindulnunk, amelyet tájaink, népeink, történelmeink hozzáadtak az illető irányzathoz.

Az, amit Bartókék oly fényesen bizonyítottak, hogy tudniillik a kelet-európai zene mennyire, szinte egyedülállóan gazdag és változatos, milyen sajátos, eredeti szín a világ zenéjében — nem kevésbé állítható az irodalomra, a költészetre, sőt a képzőművészetre is. (A népművészetet is ide számítva.)

Az Ady—Beniuc párhuzam is bizonyítja, hogy ez a *kelet-európaiság* (noha önmagán belül mindegyik nemzet lírája stb. életrevalóan megőrzi sajátosságait) egészséges motívumhullámzást, szimbólumcseréket, vándorlásokat is jelent. Impulzusokat, hatást és kölcsönhatást. Gazdagítást és gazdagodást. A motívumok átszíneződnek, olykor félig-meddig új tartalommal telnek meg. A jelképek más táji és történelmi közegben más asszociációkat vonzanak és fejeznek ki. Beláthatatlan gazdagságú variációs lehetőségek nyílnak meg.

Éppen ezért a motívumvándorlás vizsgálatának, az impulzus kutatásnak meg kell adni az őt megillető helyet; a komparatizmus módszere korántsem lesz mellőzhető továbbra sem, mint első nagy lépés a mindig bővülő minőségi föltérképezésben.

A kelet-európaiság fogalma csak úgy kerülhet megtermékenyítőleg az egyetemes köztudatba, ha megfelelő esztétikai rangján küldjük világgá.

Beniuc sajátos, eredeti és gazdag költészete azóta már *szuverén lírai világ*. Kibir minden elemző, tudományos összehasonlítást. Talán ifjúkorára emlékező férfikori hálája is belejászik ebbe az Adyról írott kései versébe:

*Csillagodra kezét emelni mertek,
a csillag nem hull, biztos tapad a mennyre
a vörös csillag. Nem hal meg a versed,
magyar poéta, híres Ady Endre.*

*Szűk volt neked a grófi Magyarország,
s lelked pányvás csikónak túrte sorsát.
De nincs ma már fék, amely földre tart
szárnyát emelő lelket és magyart.*

*A te idődben s később is utánad
vérrel vegyült vize a mély Dunának.
Harmadszor jöttek már, hogy a szabadság
vörös magyar csillagát belefojtsák.*

*S kezét emelni rá hiába mertek,
csillag nem hull, biztos tapad a mennyre
a vörös csillag. Nem hal meg a versed,
magyar poéta, híres Ady Endre.*

(Ady csillaga — fordította: Szemlér Ferenc)